

Molens van Natuurmonumenten

DOOR IR. A. COOPS*)

Het is niet iedereen bekend dat de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten op haar uitgebreid terreinbezit een groot aantal gebouwen in eigendom heeft en beheert, her en der over het land verspreid. Het zijn er meer dan 700, en daaronder bevinden zich tal van monumenten.

Het spreekt dan vanzelf, dat landschapsbehoud, zoals Natuurmonumenten dat voorstaat, zich niet beperkt tot het beschermen van flora en fauna, van vrijstaande bomen en imposante bossen, van historisch gevormde perceelindelingen en landschapsstructuren, maar zich ook uitstrekt over daarin thuishorende gebouwde elementen.

Ook molens behoren tot de inventaris van de door Natuurmonumenten beschermde landschappen. Daaronder zijn tal van molentjes, die dienst doen bij het reservatsbeheer, meestal om het waterpeil van terreinen plaatselijk op peil te houden.

Zulke molentjes zijn zelfs in deze tijd zeer functioneel. Maar ook de monumentale molens van Natuurmonumenten vervullen een rol bij het reservatsbeheer of hebben weer een taak bij het malen van graan. Hoewel enkele helaas niet meer kunnen malen, zijn de meeste toch functionele sieraden in ons landschap, gevoed door milieuvriendelijke wind- en waterkrachtenergie! Een tiental molens wordt hier kort beschreven.

Achtkante grondzeiler 'De Onrust' uit 1809 bij het Naardermeer.

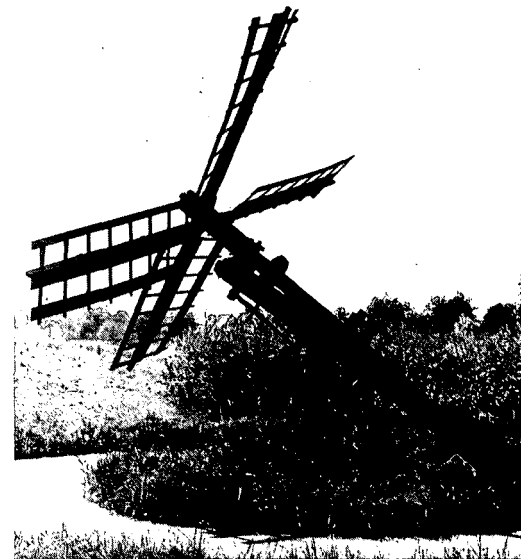

De waterstand van het Naardermeer wordt op peil gehouden door de in 1809 gebouwde achtkante grondzeiler 'De Onrust'.

Door de lage waterstanden in het Naardermeer (door de drinkwaterwinning in het Gooi vloeit geen kwelwater meer toe!) slaat de molen vrijwel nooit meer water uit.

Het water uit de Vecht was daartegenover zo verontreinigd, dat dit tot eind 1984 ook niet werd ingelaten. Nu is er echter dicht bij de molen een waterzuiveringsinstallatie gebouwd: nieuwe hoop voor het natuurmonument Naardermeer!

De molen is de laatste jaren gerestaureerd met inzet van enkele doortastende vrijwilligers!

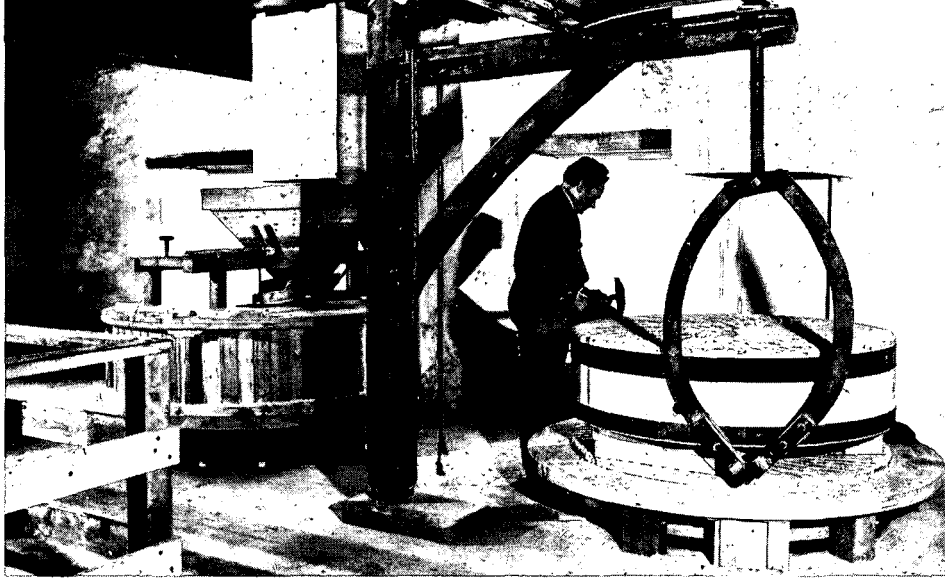

Nieuwe paaltjasker in het natuurmonument de Wieden.

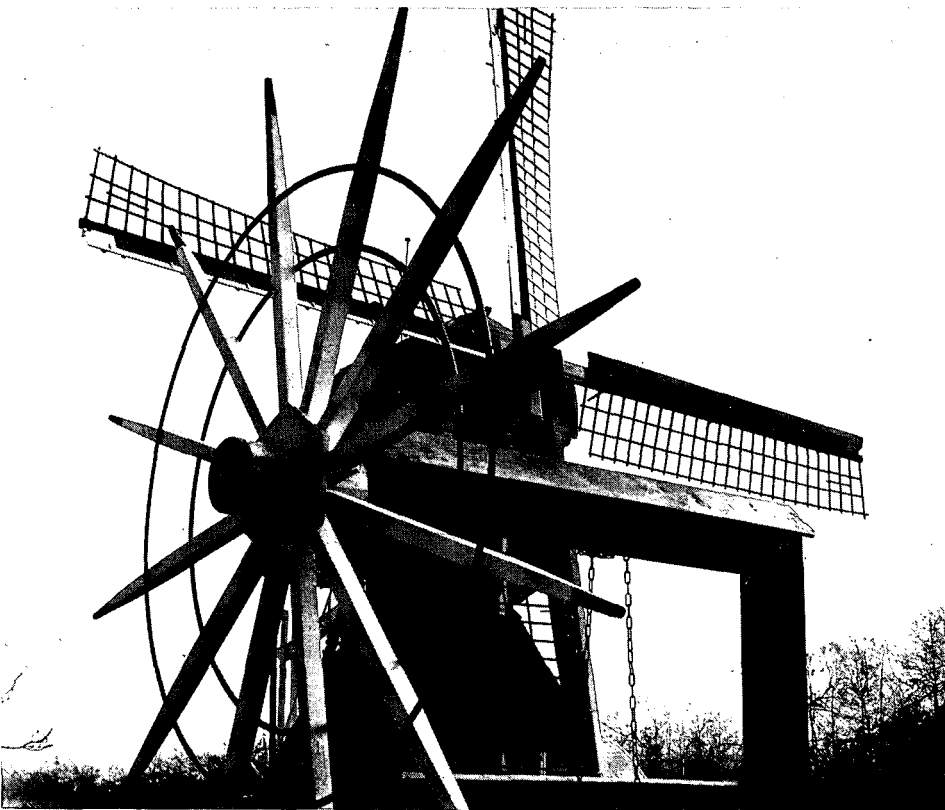
In het Natuurmonument *De Wieden* is, prachtig gelegen in de overlanden van het Beulakerwijdje, in 1968 weer een *paaltjasker* verrezen. Hij wordt gebruikt voor de bevloeiing van rietland. Verder is het een interessant demonstratieobject in de directe nabijheid van het bezoekerscentrum 'De Foeke' aan het Beulakerpad te St Jans klooster. Hier werden in de zomer van 1984 in het kader van een Heemschutwerkplaats restauratie-werkzaamheden verricht aan een in 1985 in gebruik te nemen informatie-boerderij 'De Holken'.

De in 1977 gerestaureerde *watermolen 'De Volmolen'* op de *Geul bij Epe* (Limburg) werd door Natuurmonumenten verworven

*) Ir. C. Coops is inspecteur van Natuurmonumenten.

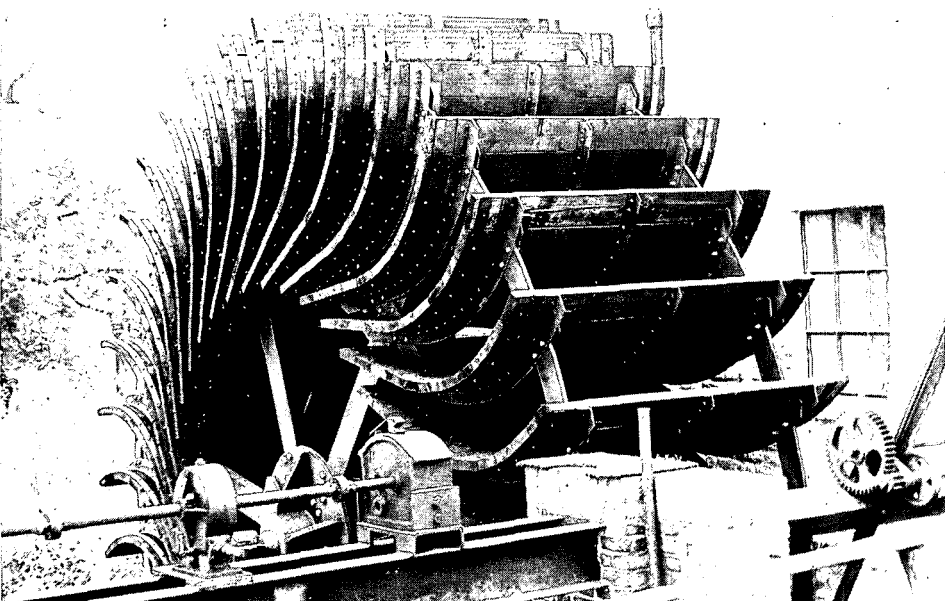

Het 'billen' van een molensteen in de volmolen op de Geul bij Epe (Lb.).

De 150 jaar oude wipwatermolen 'De Trouwe Wachter' bij Tienhovense Plassen.

Bovenste Molen, een zeer oude watermolen op de Geul bij Mechelen (Zd. Limburg). Foto: J. v. Oers, Maastricht.

met behulp van de z.g. Actie Geuldal. Bij de restauratie werd de z.g. turbine vervangen door het gigantische metalen water-rad. Dit drijft het maalwerk aan van de graanmolen binnenshuis. De Volmolen is volop in bedrijf. De exploitatie is in handen van een speciale Stichting, die de molenaar in dienst heeft en die de inkoop van graan en de verkoop van meel regelt. Het 'Brood van de Molen' is bij de echte bakkers overal in Limburg te koop.

In de rietlanden van *Noordwest Overijssel* zijn de laatste decennia veel kleine metalen molentjes gebouwd voor de bevoeding van de rietlanden. Deze molentjes zetten zichzelf op de wind. In de zestiger jaren, toen de rietelers ze daar bij tientallen plaatsten werd door Natuurmonumenten het Noordhollands *staartmolentje* geplaatst, een model dat beter past in het landschap. Het is maar bij een enkel voorbeeld gebleven: de moderne molentjes van Bosman uit Piershil of Bakker uit IJlst waren toch goedkoper in onderhoud!

De wipwatermolen 'De Trouwe Wachter' aan de Dwarsdijk bij Tienhoven (gem. Maarssen) staat midden in het natuurmonument. De molen draait geregeld, dank zij de enthousiaste inzet van de huidige bewoner. De molen, die meer dan 150 jaar oud is, kwam in 1960 in handen van de vereniging. Met het nabijgelegen houten sluisje is hij een onafscheidelijk element in het geheel van de Tienhovense Plassen. De molen en de sluis, beide geplaatst op de monumentenlijst, zijn in de afgelopen jaren gerestaureerd. Daardoor kan door het sluisje weer milieuvriendelijk verkeer te water worden doorgelaten. De functie van de molen is echter vervallen: het maalwerk ontbreekt.

Op de Geul bij *Mechelen* in Zuid-Limburg, vlakbij de buurtschap 't *Höfke* maalt sinds enige jaren de *Bovenste Molen* weer volop. Watermolen, woonhuis en vakwerkschuur van het hier gelegen gebouwencomplex staan op de lijst van beschermde monumenten. De molen werd enige jaren geleden geheel gerestaureerd. Het is in oorsprong een zeer oude molen, waarover al uit 1350 vermeldingen bekend zijn. Het molenbedrijf kon in ere worden hersteld dank zij een speciale Stichting 'De Bovenste Molens', die de exploitatie voert. Het ligt in de bedoeling de vakwerkschuur in de toekomst een functie te geven op educatief- en voorlichtingsgebied. Natuurmonumenten hoopt dan ook, dat een restauratie van de vakwerkschuur mogelijk zal worden gemaakt: een unieke plaats voor informatie over de natuur- en cultuurhistorie van het Geuldal en zijn watermolens!

Een paar bijzondere weidemolentjes zijn te vinden op *Texel* op de natuurmonumenten Waalenburg en Dijkmanshuizen. 'De *Kemphaan*' is de naam van een typische variatie op de wipwatermolen. Dit molentje werd in 1934 gebouwd voor de waterhuishouding van het belangwekkende vogelgebied! Omdat de molen dit niet meer kon volbrengen door de lager geworden waterstanden in de

omgeving, moest enkele jaren geleden een electrisch gemaal worden geplaatst.

Ook in Dijkmanshuizen, een natuurmonument bij Oudeschild, zijn enkele karakteristieke weidemolentjes ingeschakeld bij het beheer van het reservaat.

De Hollandse Molen aan de Loodijk bij Ankeveen dateert uit 1766. De molen bemaalde de Hollandse Ankeveense Polder, waar Natuurmonumenten een prachtig natuurgebied beheert. Helaas is deze molen niet meer in functie, maar vormt de uiterlijke entourage voor een theehuis en woning.

De *Waterradmolen* op de Hackfortsebeek bij Vorden dateert uit de 18de eeuw. Behorende tot het kasteel Hackfort heeft het in de loop der tijden aanleiding gegeven tot conflicten met de bureu, die ook een watermolen lieten bouwen. Omdat die molen stroomopwaarts verrees, verminderde daardoor de watertoevoer voor de Hackfortse Molen. De molen, die nog in de oorlogsjaren 1940-45 als korenmolen goede diensten heeft bewezen zal – naar in de bedoeling ligt – in de komende jaren worden gerestaureerd.

Een weidemolen, een typische variatie op de wipwatermolen op Texel.

Foto's: Evert Boeve, Ankeveen

Poldermolen uit 1766 die de Ankeveense Polder bemaalde.

Hopelijk zal van deze uit de 18de eeuw daterende watermolen te Hackfort binnenkort de hoognodige restauratie aanvangen.

